

“Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районы башкарма комитеты
мәгариф идарәсе” муниципаль казна учреждениесе
Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районы
өстәмә белем бирү муниципаль бюджет оешмасы
“Азнакай шәһәре балалар ижат үзәге”

Педагогик совет утырышында
каралды һәм кабул ителде
Беркетмә № 1
“07” 09 2022ел.

ГАМӘЛГӘ КЕРТЕЛДӨ
07.09.2022 приказ № 126
Директор: ӨББМБО “Азнакай
шәһәре БИҮ”

Р.М. Хасанова
“07” 09 2022 ел.

"Әдәби мирас" өстәмә гомуми белем бирү, гомумүсеш программасы

Юнәлеш: туристлык – туган төбәкне өйрәнү
Укучыларның яше: 10 - 15 яшьлекләр өчен
Гамәлгә ашыру вакыты: 3 ел (576 сәгать)

Автор-төзүче:
Ихсанова Эльвира Таһир кызы,
өстәмә белем бирү педагогы

Азнакай шәһәре, 2017

Эчтәлек

1. Аңлатма язуы _____ 3 бит
2. Уку-уқыту тематик планы _____ 6 бит
3. Программаның эчтәлеге _____ 9 бит
4. Планлаштырылган нәтижәләр _____ 13 бит
5. Программаны тормышка ашыруның оештыру-педагогик шартлары
_____ 15 бит
6. Аттестацияләү формалары/контроль һәм бәяләү материаллары__ 17 бит
7. Әдәбият исемлеге _____ 18 бит

1 нче бүлек. Аңлатма язуы

“ӘДӘБИ МИРАС” өстәмә гомуми белем бирү, гомумүсеш программасы түбәндәгеләрне норматив-хокукий документларга нигезләнеп төзелде :

1. "Россия Федерациясендә Мәгариф турында" 29.12.2012 чыккан № 273 - ФЗ Федераль законы;
2. Балаларга өстәмә белем бирү үсеш концепциясе (4 нче сентябрь 2014 нче елда чыккан, № 1726-р РФ Хөкүмәте карары);
3. “Мәгариф” милли проекты кысаларында “Һәр баланың уңышы” федераль проекты. РФ Президенты каршындагы Стратегик үсеш һәм милли проектлар советы президиумның 2018 елның 3 сентябрәндә 10 номерлы утырыш беркетмәсе белән расланган.
4. Россия Мәгариф министрлыгының “Балаларга өстәмә белем бирүнең төбәк системаларын үстерүнең максатчан моделен раслау турында” 2009 елның 3 сентябрәндәге 467 номерлы боерыгы.
5. Россия Федерациясе Мәгариф Министрлыгының “Өстәмә гомуми белем бирү программалары буенча белем бирү эшчәнлеген оештыру һәм гамәлгә ашыру тәртибен раслау турында” 2018 елның 9 ноябрәндәге 196 номерлы боерык
6. РФ Мәгариф һәм фән Министрлыгының “Белем бирү эшчәнлеген, электрон белем бирүне, белем бирү программаларын гамәлгә ашырганда дистанцион белем бирү технологияләрен гамәлгә ашыручы оешмалар тарафыннан куллану тәртибен раслау турында” 2017 елның 23 августындагы 816 номерлы боерык»
7. "СанПиН 2.4.4.3172 -14 "Балаларга өстәмә белем бирү оешмаларында эш оештыру төзелеше, эчтәлегә һәм режимына куела торган санитария-эпидемиология таләпләре " РФ дәүләт баш санитария табибының 04.07.2014 чыккан 41 нче номерлы карары

Программаның юнәлеше – **туристлык – туган төбәкне өйрәнү.**

Бүгенге жәмгыятьтә укытучы алдында гаять зур бурычлар тора. Конкуренциягә сәләтле, заман таләпләреннән чыгып эш итә белә торган,

рухи һәм физик яктан камил шәхес тәрбияләү – иң төп максатыбыз. Ә ул үз чиратында, туган телебезне яратучы, үз милләтенең мәданиятен, иң күркәм йолаларын, горейф-гадәтләрен, тарихын хөрмәт итүче булырга тиеш. Зыялылык, ватанпәрвәрлек кебек сыйфатлар үзеңнең туган ягыңны, аның тарихын, кешеләрен яхшы белгәндә генә формалаша ала. Программа түгәрәккә йөрүче укучыларның көче житәрлек чараларны тормышка ашыруда ярдәм итү, үткәннәр һәм бүгенге белән кызыксыну, туган як тарихын, табигатен, халкын, мәданиятен, әхлак хәзинәләрен өйрәнүне шарт итеп куя. Баланың үсеш мөһитен дөнья мәданиятенең һәм милли мәданиятнең чын кыйммәтләре белән тулыландыру өчен алым һәм технологияләр эзләү, шуның нигезендә рухи яктан бай һәм әхлакый чиста күңелле шәхес формалаштыру актуаль мәсьәлә булып тора. “Әдәби мирас” берләшмәсе – тәрбия эшендә олы хәзинәнең мөһим бер өлеше дияргә була. Халкыбызның үткәне, бүгенгесе, гасырлар буена бөртекләп жыелып килгән акыл һәм рухи байлыгын, сәнгате, мәгърифәте, горейф-гадәтләре, уеннары, әхлак принциплары, тарихи истәлекләре, туган ягыбызның табигате, байлыклары, күренекле шәхесләре, һ.б. үз эченә алып өйрәнү – балаларга аралашу күнекмәләрен формалаштыруга, белемнәрен арттыруга, ижади сәләтләрен үстерүгә мөмкинчелек бирә. Ядкаръяләргә кызыксыну уятып, борыңгы бабаларыбызның үткән тормышын, буыннар бәйләнеше тарихын өйрәнәп, хәзерге заман тормышы белән чагыштырып аңлату, балалар күңеленең әхлакый, рухи үсешенә зур йогынты ясый. Ә өлкәннәргә карата миһербанлы -шәфкатъле, кечеләргә карата ихтирамлы, табигаткә карата сакчыл булу, туган ягыбызның батыр, легендар шәхесләре белән горурлана белү кебек сыйфатларга да ул шушында, ягъни берләшмәдә ия була.

Әдәби мирас” өйрәнү берләшмәсендә шөгыйльләнгән бала:

- үз гаиләсе тарихына хөрмәт белән карый, горурлану хисләре кичерә;
- мөстәкыйль рәвештә ачышлар ясый;
- материал жыя, гомумиләштерә, мәктәп музейен тулыландыра;

- эзлэнү эше алып бара, материалны анализлай, системалаштыра, гомумиләштереп, нәтижэләр ясай;
- уеннар вакытында өйрэнгән материалны ныгыта;
- туган як әдәбияты, тарихы буенча белемнәр артыра;
- фәнни-тикшеренү эшләрә өйрәнә;
- үз – үзәндә патриотизм, туган якка мөхәббәт хисе тәрбияли;
- туган төбәгенә тарихына, әдәбиятына, сәнгәтә бәйлә күренекле шәхесләре белән горурлана.

Программаның актуальгә: Әлеге программа укучыларда туган як тарихы, мәдәниятә, әдәбият-сәнгәтә буенча белемнәр формалаштырырга мөмкинлек бирә. Туган як тарихын өйрәнү халыкның ижади көчә, горәф-гадәтләрен һәм игәлеклә традицияләрен тулысынча өйрәнүгә күздә тотат. Укучылар үзләре яши торган төбәкнә традицияләрен, халкын, тарихын, мәдәниятә, табигәтә, аның үзәчәлекләрен эзләнү – тикшеренү эшләре аша ачыклайлар; үз халкының рухи байлыгын өйрәнә, аны үстерү һәм саклау өчә үзләреннән өләш кертүгә омтылалар; туган як белән кызыксынулары аша аңа мөхәббәт, туган ягыбыздан чыккан әдиләр, күренекле кешеләр белән горурлану хисләре тәрбияләнә.

Программаның актуальгә укучыларда туган як тарихы, мәдәниятә, әдәбият -сәнгәтә буенча белемнәр формалаштыру кирәккә һәм куелган максат, бурычлардан чыгып билгәләнә.

Программаның аерылып торучы үзәчәлекләре: Матур әдәбиятны сөйләп кенә бала күңелә сәңдерә булмый. Бала эшчәнлеккә үзә катнашканда гына, үз күзләре белән күрә, үз куллары белән тотып караганда гына үзә өчә ачышлар ясай һәм белмәгәннәрә бүтәннәргә житкәрә ала. Эзләнү–тикшеренү эшләре аша, калган укучыларга да туган ягыбызның тарихын житкәрү, халкыбызның мәдәниятә, әдәбияты, сәнгәтә белән кызыксындыруга ирешү.

Программаның адресаты: 10-15 яшьлек укучылар, группада беренчә уку елында 15 укучы, икенчә уку елында 12 укучы булу яхшы.

Программаны үзләштерү вакыты, дәресләр үткәрү режимы, периодлылыгы, давамлылыгы: “Әдәби мирас” программасы 2 елга исәпләнә. Беренче елда дәресләр атнага 2 тапкыр, 2 шәр сәгатьтән 15 минутлык тәнәфес белән үткәрелә. Укыту планы буенча 144 сәгать. Икенче елда дәресләр атнага 3 тапкыр, 2 шәр сәгатьтән 15 минутлык тәнәфес белән үткәрелә. Укыту планы буенча 216 сәгать.

Оештыру үзенчәлекләре: төрле яшьтәге укучылар.

Дәресләр берләшмәнәң барлык катнашучылары белән дә, аерым алынган тема буенча укучылар төркеме белән дә, конкурс эшләрен, тикшеренү эшләрен, проектларны әзерләгәндә индивидуаль консультацияләр рәвешендә дә узарга мөмкин.

Дәресләрне кирәк булганда, Татарстан Республикасы Азнакай муниципаль районы өстәмә белем бирү муниципаль бюджет оешмасы “Азнакай шәһәре балалар иҗат үзәге” һәм Урманай урта мәктәбе арасында төзелгән чөлтәрле элементә турында килешү нигезендә Урманай урта мәктәбе базасында үткәргә мөмкин.

Укыту формасы: көндезге. Программаны яки аның өлешләрен тормышка ашырганда, электрон укыту, дистанцион белем бирү технологияләрен, практик дәресләр, укучыларның өлгерешен тикшерү өчен агымдагы контроль, арадаш аттестация формаларын кулланарга мөмкин.

Максат: укучыларны туган ягыбыз тарихы, табигате, аның күренекле шәхесләре белән тирәнтен таныштыру; укучыларда буыннар бәйләнеше, тарихи ядкарләргә кызыксыну уяту, борынгы бабаларыбызның үткәне белән горурлану хисләре тәрбияләү; ижади сәләтләрен үстерүгә мөмкинлекләр тудыру, әхлакый сыйфатлар тәрбияләү.

Программа түбәндәге **бурычларны** үз эченә ала:

Уку – укыту:

әдәби мирас һәм аның аша туган тел, дөнья мәдәнияте хәзинәләре, цивилизация казанышларын файдалану мөмкинлегенә ия булу;

төрле мәдәниятләрнең үзенчәлекләрен аңлау өчен нигез хәзерләү һәм аларга хөрмәт тәрбияләү;
рухи, әхлакый, эмоциональ, ижади, этик һәм танып белү үсешенә тәэсир иткән интеллектуаль һәм социаль үсеш арасындагы бәйләнешне аңлау;
туган як тарихы, табигате, халкы, мәдәнияте турында мәгълүматлар туплау;
үз нәселләренең шәжәрәләрен һәм гаилә гербын төзү;
туган як тарихына кагылышлы язмалар тупланмасын булдыру, аны тулыландырып тору;
эзтабарлык эшен оештыру методикасын үзләштерү.

Тәрбияви:

-укучыларда милли үзаң формалаштыру;
берләшмәгә йөрүче укучыларны туган ягыбыз тарихы, мәдәни мирасы, табигате, аның күренекле шәхесләре белән тирәнтен таныштыру;
укучыларда буыннар бәйләнеше, тарихи ядкарларга кызыксыну уяту, борынгы бабаларыбызның үткәне белән горурлану хисләре тәрбияләү;
укучыларның танып-белү күнекмәләрен, кызыксынуларын үстерү; балаларда үз халкына, тарихына, горф-гадәтләренә, мәдәниятенә карата кызыксыну уяту, үз милләте тарихына, яшәшенә битараф булмаска өйрәтү;
ижади сәләтләрен үстерүгә мөмкинлекләр тудыру, әхлакый сыйфатлар тәрбияләү.

Үстерелешле:

укучыларга үзләренең нәсел тамырларына, үз гаиләләренең үткәненә кызыксыну уяту;
туган төбәгебезнең истәлекле урыннарына, жөмһүриятебезнең тарихи шәһәрләренә, табигатькә экскурсияләр үткөрү;
мөстәкыйль рәвештә эзләнү – тикшеренү һәм ижади эшләргә рухландыру;
укучыларда ижади эшкә омтылыш уяту;
укучылар өчен экскурсияләр оештыру, эзтабарларны төрле конкурсларга әзерләү;
төрле уеннар, экскурсия, кичә - очрашулар уздыру.

2 нче бүлек . Уку-укыту тематик планы

Беренче уку елының уку- укыту тематик планы

№	Тема	Сэг. саны	Теория	Практика	Аттестация формасы
1.	Кереш.	4	4	-	
2.	Мин һәм минем гаиләм	16	6	10	Шәжәрә төзү
3.	Туган авылым бай тарихлы Урманай	60	21	39	Әңгәмә, практик эш
4.	Авылдаш язучыбыз Гариф Галиев ижаты	16	8	8	Практик эш – презентация төзү
5.	Татарстан – минем республикам	48	20	28	Интеллектуаль уен - бәйге
	Барысы:	144	59	85	

Икенче уку елының уку-укуыту тематик планы

№	Тема	Сэг. саны	Теория	Практика	Аттестация формасы
1.	Кереш.	2	2	-	
2.	Тарих битләрен барлаганда	50	30	20	Әңгәмә
3.	Үткән еллар сәхифәсе	74	44	30	Телдән журнал
4.	Жирле хакимият үткән юл	36	14	22	Әдәби – музыкаль кичә
5.	Авылымның мәгърифәтчелек учаклары	54	22	32	Интеллектуаль уен – бәйге Әңгәмә
	Барысы:	216	112	104	

3 нче бүлек. Программаның эчтәлеге

Программаның эчтәлеге (1 нче уку елы)

Мин һәм минем гаиләм

Теория: Үз нәседеңне беләсеңме?-гаилә тарихын өйрәнү. Хатлар ни сөйли? Нәселем шәжәрәсе. “Шәжәрәдә гаиләм тарихы”. Нәсел агачын төзү үрнәкләре.

Практика: Хатлар ни сөйли? Нәселемнең укымышлы кешеләре. Нәселемнең озын гомерле кешеләре. Нәселем традицияләре. Һәр буынга сыйфатлама-характеристика язу. Нәсел агачын төзү (үз гаиләң үрнәгендә).

Туган авылым бай тарихлы Урманай

Теория: Урманай тарихы. Авылымның исеме каян килеп чыккан? Авылымның географик атамалар һәм аларның тарихы. Сугыш чоры балалары. Алар Ватан алдындагы бурычны үтәделәр (Әфганстанда хәрби хезмәттә булучылар турында сөйләшү). Шушы яктан, шушы туфрактан без. “Әй Урманай, гүзәл жирем, туган як кынам” - дәрәс-конференция.

Практика: Авылымның географик атамалар һәм аларның тарихы (Өлкән кешеләр белән очрашып язып алу). Туган ягым һөнәрләре һәм һөнәрчеләре. Мәктәп музеена экскурсия. Урманай тарихы. Мәдәният йорты музеена экскурсия. Туган ягымдагы хезмәт һәм хезмәт кешеләре (төрле һөнәр ияләре белән очрашу). Туган төбәк кешеләре Бөек Ватан сугышында (ветераннар белән очрашу, өйләрендә булу). Мәктәп тарихы (Мәктәп музеендагы бүлекләр белән танышу). Мәктәпнең элекке укытучылары (Мәктәп музеендагы экспозиция белән танышу, өстәмә материаллар туплау). Ветеран укытучыларның өйләрендә булу (очрашу). Алар безнең мәктәптә укыдылар (Материаллар туплау, стенд төзү). Күренекле кешеләр белән очрашу үткәрү. Урманайның тарихи урыннары. Телдән журнал. Эзләнү – тикшеренү эшләре. Республика, район конкурс-бәйгеләрендә катнашу өчен материаллар туплау.

Авылдаш язучыбыз Гариф Галиев ижаты

Теория: Гариф Галиевнең тормыш юлы белән танышу. Г.Галиевнең ижатына күзәтү ясау. Телдән журнал. Данлы әдибездә (музей материаллары белән

танышу). Г. Галиевнең балалар өчен язган әкиятләре. Г. Галиев әкиятләре. Г. Галиев әкиятләрендә табигать темасы. Г. Галиев “Аю агачлар белән сөйләшә” әкиятендә экология темасы. Әкиятләр дөньясында. Г. Галиев – прозаик. Г.Галиевнең “Курайлы елга” повестендә туган як темасы. Г. Галиев “Истә, һәмән да истә” хикәясе. Г. Галиев хикәяләрендә жир көче.

Практика: Г. Галиев хикәяләрендә авыл темасы. Г.Галиев әсәрләрендә Урманай авылы тарихы. Г.Галиевнең “Курайлы елга” повестендә географик атамалар. Г.Галиевнең әсәрләрендә районыбыз тарихының чагылышы. Г.Галиев –журналистлык эшчәнлегә. Г.Галиевнең рус һәм алман телендә нәшрият ителгән әсәрләре. Әдәби – музыкаль кичә “Шушы яктан, шушы туйфрактан без”. Район конкурс-бәйгеләрендә катнашу өчен материаллар туплау.

Татарстан – минем Республика

Теория: Татарстан Республикасы тарихы. Татарстанның символикасы. ТРның географик урыны. Татарстанның табигате. ТР шәһәрләре Республика шәһәрләре белән таныштыру. Казан-чал тарихлы башкала. Алабуга - чор - дөвәрләр капкасы. Күренекле шәхесләр: язучылар. Күренекле шәхесләр: шагыйрьләр. Күренекле шәхесләр: жырчылар. Күренекле шәхесләр: артистлар.

Практика: Тарихи шәһәрләргә читтән торып экскурсия ясау. “И Казан! Серле Казан!” Башкалабыз Казанга багышланган “Йолдызлы сәгать” уены. Туган жирем – татар телле Татарстан (Туган тел турында...). Туган төбәк, туган жир, туган телебез турында ижади эшләр дәресе. Татарстан һәм татар халкы тарихы” конкурсы. “Газиз дә син, кадерле дә, әй Туган жирем!”- “Тамчы-шоу” уены. Эзләнү – тикшеренү эшләре. Район конкурс-бәйгеләрендә катнашу өчен материаллар туплау.

Программаның эчтәлегә (2 нче уку елы)

Тарих битләрен барлаганда

Теория: Үз нәселенә беләсеңме?-гаилә тарихын өйрәнү. Туган жиреннән тарихын беләсеңме? - Урманай авылы тарихын өйрәнү. Урманай бабай

нәселе. Эпиграфик ядкярләр. Тарихи документларның төрләре. Топонимнар фәне нәрсә турында сөйли ? Авыл исеменәң килеп чыгышы. Ревизия язмалары.

Практика: Авыл кешеләренә сыйфатлама-характеристика язу. Авыл тарихында хужалык китабының роле. 1934 елгы хужалык китабына күзәтү. Нәселем тарихы тарихи документларда. Тарихи уйланулар. Мәдәният йорты музеена экскурсия.

Үткән еллар сәхифәсе

Теория: Илебез азатлыгы өчен көрәшүчеләр (Гражданнар сугышы истәлекләре). Бөек Ватан сугышында катнашкан авылым кызлары. Сугыш кырларындагы авылым яугирләре. Балалар керделәр утларга. Жинү игенчеләре.

Практика: Дәшәтле еллар кайтавазы (Мәктәп музеендагы бүлекләр белән танышу). 2. Дәшәтле еллар истәлеге. Сугышлы балачак. Эзләнү – тикшеренү эшләре. Азнакай шәһәренәң туган якның өйрәнү музеена сәяхәт. Авылыбызның репрессия корбаннары. Кара шәүлә тантана иткән еллар. Аянычлы еллар хатирәсе. Хәтер яшәсен, нәфрәт дәшмәсен. Район конкурс-бәйгеләрендә катнашу өчен материаллар туплау.

Жирле хакимият үткән юл

Теория: Дөнья күрке - Урманай. Тарихыбызның серле атавы. Авыл шулай төзекләнде. Авылым оешмалары- яшәеш үзәге.

Практика: Авыл хакимиятенәң тарихы (музей материаллары белән танышу). Ветераннар оешмасының күренекле вәкилләре (төрле һөнәр ияләре белән очрашу). Һәйкәлләр тарихы. Мәдәният йорты музеена экскурсия. Әдәби – музыкаль кичәгә эзерлек “Күмәк хезмәт еллары”.

Авылымның мәгърифәт учаклары

Теория: Мәдрәсәдән башланган белем юлы. Совет власте елларында мәктәп тарихы. Ветеран укытучылар. Үзебезнең талантлар. Мәдәният йорты тарихы.

Практика: Балалар бакчасы тарихы. Мәктәп тарихына багышланган “Йолдызлы сәгать” уены. Салахова Илмира - авылдаш шагыйрәбез. Туган

төбәк, туган җир, туган телебез турында ижади эшләр. “Татарстан һәм татар халкы тарихы” конкурсы. “Газиз дә син, кадерле дә, әй Туган җирем!”- “Тамчы-шоу” уены. Туган җир моңы. Сабантуй бәйрәме - милли тантана. Сабантуйлы Урманай. Эзләнү – тикшеренү эшләре. Район конкурс-бәйгеләрендә катнашу өчен материаллар туплау.

4 нче бүлек. Планлаштырылган нәтижеләр

Бу программа балаларның түгәрәк эшчәнлеге белән кызыксынуларын арттырыр, активлыкларын үстерер, тәрбия эшендәге эзлеклелек һәм давамчанлыкны тәмин итәр, белем дәрәжәләрен, ижади сәләтләрен үстерергә этәргеч бирер. Программаның һәр бүлегендә алынган максатчан юнәлешле эшләр укучыларга үткәннәр белән кызыксыну, белемнәрен арттыру, эшне оештыру өчен һәм киләчәк тормышларында юнәлеш бирер өчен мөмкинлекләр бирер. Түгәрәктә укучыларның һәр адымында үз җаваплылыгын тоеп, үткәннәр белән горурланып, туган ягыбыз тарихын, мәдәниятен, халкын, көнкүрешен өйрәнү, мөстәкыйльлек, сәләте буенча ижади хезмәтен оештырырга, әхлакый, сәламәт, туган ягын, аның табигатен яратучы, саклаучы игелекле шәхес булып үсәргә, баланың үз мөмкинлекләрен үзенең гамәлгә ашыруына ирешергә тәрбияви юнәлеш бирә. Шунлыктан бу программа белән эшләү күпкә уңайлы һәм нәтижәле булачак. Чөнки программа балаларга аңлаешлы, көчләре житәрдәй эшләргә үз эченә ала. Кыскасы укучы үзен чын гражданин, җәмгыятьтебез өчен үзен кирәкле, файдалы шәхес, борынгы бабаларыбыз үрнәгендә, алар кылган игелекле эшләргә үзенә үрнәк итеп алып, туган ягыбызның шәфкатыле, горур милләтле татар баласы итеп тоячак. Туган ягын, халкын яратачак, аның гореф-гадәтләрен, тарихын хөрмәт итәчәк, үзе башкарып чыккан гамәлләре, ижади эшләре белән горурланачак, биеклекләр яулаячак.

Беренче уку елында укучыларда формалаштырылырга тиешле белем:

Үз нәселенең, мәктәбенең, авылының тарихын белү;
Музей фондындагы экспонатлар турындагы мәгълүматка ия булу;
Бөек Ватан сугышының авылдашлар, авыл язмышына китергән афәте;
Үз районың һәм республиканың үсеше турында белү.

Беренче уку елы азагына формалаштырылырга тиешле күнекмәләр:

укучыларда эзләнү-тикшеренү, материалны системага сала белү;
тарихи вакыйгаларны аңлый һәм дәрәҗә кабул итә белү;
материалны анализлай, системалаштыра, гомумиләштереп, нәтижеләр ясай белү;
үз халкының рухи байлыгын өйрәнү, аны үстерү һәм саклау өчен үзләреннән өлеш кертә белү.

Икенче уку елында укучыларда формалаштырылырга тиешле белем:

1. Үз төбәгенең тарихын белү;
2. Музей фондындагы экспонатлар турындагы мәгълүматка ия булу;
3. Төбәгем һәм республиканың үсеше турында белү;
4. Азнакай районынан чыккан язучылар, шагыйрьләр турындагы мәгълүматка ия булу;

Икенче уку елының азагына формалаштырылырга тиешле күнекмәләр:

1. Укучыларда эзләнү-тикшеренү, материалны системага сала белү;
2. Тарихи вакыйгаларны аңлый һәм дәрәҗә кабул итә белү;
3. Материалны анализлай, системалаштыра, гомумиләштереп, нәтижеләр ясай белү;
4. Үз халкының рухи байлыгын өйрәнү, аны үстерү һәм саклау өчен үзләреннән өлеш кертә белү.

5 нче бүлек. Программаны тормышка ашыруның оештыру-педагогик шартлары

Тормышка ашыру шартлары: таләпләргә туры килеп яктыртылган укыту кабинеты, укытучы өстәле белән урындыгы, укучылар өчен өстәлләр белән урындыклар, класс тактасы, мәктәп музей кабинеты, ноутбук, “Әдәби мирас” өстәмә гомуми белем бирү гомуми үсеш программасы, югары педагогик белемле педагог.

Методик материал: “Әдәби мирас” өстәмә гомуми белем бирү гомуми үсеш программасы, фотосурәтләр, фотоальбомнар, музейда тупланган альбомнар, китаплар, истәлекләр, экспонатлар, карталар, әдәби китаплар, видеоязмалар, журналлар. **Укыту алымнары:** күрсәтмә практик, өлешчә-эзләнү, аңлатма-иллюстратив, эзләнүле, уен, проект төзү.

Белем бирү процессын оештыру формалары: индивидуаль-төркемнәр белән эш һәм төркемнәрдә эш.

Дәресләрне үткәрү формалары һәм төрләре: практик, мөстәкыйль һәм ижади эшләр, интеллектуаль уеннар, эзләнү – тикшеренү эшләре, экскурсияләр, әдәби кичәләр, әңгәмә, индивидуаль консультациялар, түгәрәк өстәл, дәрес-презентация, викторина, КВН, сәяхәт-дәрес, бәйгеләр, музейларга экскурсия, укучыларның әдәбият белән мөстәкыйль эше.

Укучыларда кызыксыну уяту өчен һәр дәрестә ижадилык һәм эзләнү элементларын кергү. Теоретик һәм практик дәресләрне чиратлаштыру.

Педагогик технологияләр:

- үстерелешле укыту;
- хезмәттәшлеккә корылган укыту технологиясе;
- коммуникатив технологияләр;
- проблемалы һәм өлешчә эзләнү технологияләре;

Педагогик технологияләр һәм методларны сайлау укучының шәхси сыйфатлары һәм универсаль уку күнекмәләрен үстерү максатыннан укытуны дифференциальләштерү һәм индивидуальләштерү кирәклегеннән чыгып билгеләнә.

Дәресләрнең алгоритмы. Укыту дәресеңең алгоритмы-этаплар саны аның тибына һәм белем бирү процессының урынына, шулай ук педагог сайлаган урынга, үткәрү формасына бәйле. Әлеге программа кысаларында нигездә уку дәресеңең 10 этабы кулланылырга мөмкин:

Оештыру этабы;

Тикшерү этабы;

Әзерлек этабы;

Белемнәрне актуальләштерү этабы;

Яңа материал буенча эш этабы;

Алынган белемнәрне, күнекмәләрен беренчел беркетү этабы,

Өйрәнелгән материалны кабатлау этабы;

Үткән материалны гомумиләштерү этабы;

Яңа белемнәрне, күнекмәләрен ныгыту этабы;

Физкультминутка яки релаксация этабы;

Контроль этап;

Йомгаклау этабы;

Рефлексия этабы;

Мәгълүмат этабы.

Дидактик материалы

Татар язучылары һәм шагыйрьләренең фоторәсемнәре – 2 шт, альбомы – 3 шт.

6 нчы бүлек. Аттестацияләү формалары/контроль һәм бәяләү материаллары

Аттестация формалары: күзәтү, практик эш, мөстәкыйль эш, бәйге, әдәби – музыкаль кичә.

Укыту нәтижәләре видеоязма, ижади эш, диплом, фотосурәт, фоторепортаж, презентация, эзләнү эше, проект яклау, эзер эш аша билгеләнә.

Укыту нәтижәләрен фәнни-практик конференциядә катнашу, ижади эш яклауда, күргәзмәда, конкурста, бәйрәмдә күреп була.

Аттестация материаллары кушымтада бирелгән.

7 нче бүлек. Әдәбият исемлеге

Программа төзү өчен кулланган әдәбият исемлеге:

1. Краеведение в школе. – Педагогическая энциклопедия, т.2.М., Советская энциклопедия,1965, с. 518-520.
2. Краеведческая программа. “Литературное краеведение”, составлена С.С.Кулаковой.
3. В.Е.Туманов. Школьный музей-хранитель народной памяти.М., 2006.
4. Экология һәм табигатьтән файдалану. – 3 нче чыгарылыш. – Казан: Татполиграф, 1997. – 378 б.
5. А.С.Тайсин. Татарстан Республикасы географиясе. Гомуми урта белем мәктәбенең 8-9 класслары өчен уку ярдәмлеге. – Казан: “Мәгариф” нәшрияты, 2002 ел. – 230 б.

Педагог өчен әдәбият исемлеге:

1. “Азнакай тамчылары” – Казан: “Рухият” нәшрияты, 2000 ел. – 210 б.
2. Азнакай районы Урманай урта мәктәбе укучыларының мәдәният көндәлеге.
3. “Азнакай”. – Казан: “Эксклюзив” нәшрияты, 2001. – 171 б.
4. Большая Советская Энциклопедия. – третье издание. – Москва: Издательство “Советская энциклопедия”, 1972. – стр. 606
5. Книга памяти о советских воинах, погибших в Афганистане.-т-2, Москва, Военное издательство, 1999
6. “Мәйдан “журналлары
- 7.”Мәгариф”журналлары
8. Музей материаллары.
9. Татарстан тарихы.Төп мәктәп өчен уку әсбабы.-Казан.-ТаРИХ, 2001
- 10.Хәтер.Татарстан Республикасы, Казан, Хәтер китабы нәшр.,1996.
11. Красная книга Республики Татарстан. – К., 1995.
12. “Бай тарихлы Урманай”-Казан, “Идел -Пресс”, 2018

Кулланылган интернет-чыганаclar

<http://gzalilova.narod.ru>

<http://www.tatmedia.ru/>

<http://sabantui.com>

<http://kitaphane/tatarstan.ru/>

<http://tatmuzeum.ru/>

В данном документе
пронумеровано, прошнуровано
и скреплено печатью
10 (десять) листов

Директор Хасанова Р.А.
Подпись: _____

